

METHODOLOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

UDC 37.091.33-028.22:82

DOI 10.35433/pedagogy.1(120).2025.1

CREATIVITY AND LITERARY DEVELOPMENT OF YOUNG PEOPLE

A. V. Usatyi*

The article examines the features of the general concept of creativity development in the educational process based on the paradigmatic ideas of creatology and cragogy. The concept of creative and innovative strategy, which determines changes in all components of the work of a literature teacher, is analyzed: the educational process becomes creative, developmental and involves variability, search, discovery and creative assimilation of other people's experience by the subjects of learning. The purpose of the article is to consider the issue of ensuring the conditions for self-development of the individual, meeting his/her educational needs and developing creative abilities, as well as the content of education, which is constantly updated; educational information is of an alternative, problematic nature, obtained mainly independently with the frequent production of the individual's own ideas.

The issue of reader motivation based on self-actualization of the individual and the type of thinking – a combination of divergent (creative) and convergent (logical) – is considered. The issues of the "teacher" are considered, which extend to the organization of co-creation with the reader, their independent cognitive activity (counseling, facilitation), and consist in active search activity and constant self-development. The forms of organization of learning based on subject-subject interaction. The forms of organization of control and self-control are considered, etc.

Creativity is considered not only as the development of logical thinking operations, but also as the liberation of right-hemispheric processes of mental activity – stimulation of divergent thinking, intuition, imagination, fantasy, inspiration, anticipation, empathy, etc. Intensive methods, forms and techniques of teaching are considered, the use of which gives the educational activity a creative character, promotes the intensive formation of cognitive interests and development of creative qualities of students.

Keywords: *creativity, creativeness, methods of teaching literature, methods, techniques.*

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
usatij@i.ua
ORCID: 0000-0001-9661-635X

КРЕАТИВНІСТЬ ТА ЛІТЕРАТУРНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДІ

А. В. Усатий

У статті досліджено особливості загальної концепції розвитку креативності в навчальному процесі ґрунтується на парадигмальних ідеях креалогії й креагогії. проведено аналіз поняття креативно-інноваційну стратегію, яка детермінує зміни у всіх компонентах роботи викладача літератури: навчальний процес набуває креативного, розвивального характеру й передбачає варіативність, пошук, відкриття і творче засвоєння суб'єктами навчання чужого досвіду. Метою статті є розглянути питання забезпечення умов саморозвитку особистості, задоволення її освітніх потреб і розвиток творчих здібностей, а також зміст навчання, який постійно оновлюється; навчальна інформація має альтернативний, проблемний характер, здобута переважно самостійно з частотним продукуванням індивідом власних ідей. Розглянуто питання мотивації читача яка заснована на самоактуалізації особистості та типом мислення – поєднання дивергентного (творчого) та конвергентного (логічного). Розглянуто питання "викладача" які розширюються до організації співтворчості з читачем, їхньої самостійної пізнавальної діяльності (консультування, фасилітації) полягають в активній пошуковій діяльності й постійному саморозвитку. У формах організації навчання яке опирається на суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Розглядаються форми організації контролю та самоконтролю тощо.

Креативності розглядається не лише як розвиток логічних операцій мислення, а й розкріпачення правопівкульних процесів психічної діяльності – стимулювання дивергентного мислення, інтуїції, уяви, фантазії, натхнення, антиципації, емпатії тощо. Розглянуто інтенсивні методи, формами і прийомами навчання, використання яких надає навчальній діяльності творчого характеру, сприяє інтенсивному формуванню пізнавальних інтересів і розвитку творчих якостей учнів.

Ключові слова: креативність, творчість, методика навчання літератури, методи, прийоми.

Introduction of the issue. Reforming education in Ukraine significantly depends on the scientifically grounded identification of psychological and pedagogical conditions for the harmonious development of the creative potential of the personality of schoolchildren, improving the psychological and pedagogical support for the formation of an innovative personality in the conditions of a secondary school. Socio-political processes of democratization in our country actualize the need to form creative, active, intellectually and spiritually developed citizens. The personality-oriented orientation of the modern educational process most closely meets the requirements of continuous development of creativity as a personal activity, and not just its situational manifestation. In this regard, it is important to provide methodological and psychological support for teaching school disciplines in order to purposefully develop students' creative abilities. The sensitivity of early adolescent students to the development of creative thinking and the deep potential of the

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні суттєво залежить від науково – обґрунтованого виявлення психолого-педагогічних умов гармонійного розвитку творчого потенціалу особистості школярів, удосконалення психолого-педагогічного супроводу формування інноваційної особистості в умовах середньої загальноосвітньої школи. Суспільно-політичні процеси демократизації в нашій державі актуалізують необхідність формування творчих, активних, інтелектуально й духовно розвинених громадян. Особистісно-орієнтоване спрямування сучасного освітньо-виховного процесу найбільш відповідає вимог безперервного розвитку креативності як особистісної активності, а не лише її ситуативному прояву. Актуальним у зв'язку з цим є методичне та психологічне забезпечення викладання шкільних дисциплін з метою цілеспрямованого розвитку творчих здібностей школярів. Сенситивність учнів раннього юнацького віку до розвитку креативного мислення та глибокий

content of the Ukrainian literature program in its purposeful formation in this age period led to the choice of the methodological problem of students' development in literature classes.

Analysis of key research and publications. Creativity presupposes that a person has abilities, motives, knowledge and skills, which creates prospects for the development of novelty, dissimilarity and uniqueness.

Current state of the issue. The initial provisions of the problem of forming a creative personality are formulated in the works of such teachers as V. Sukhomlynskyi, K. Ushynskyi, and A. Makarenko. According to the results of research by scholars who have studied this issue, for example, T. Buhayko, V. Nedilko, B. Stepanyshyn, E. Pasichnyk, M. Rybnykova, O. Pometun, many special psychological studies confirm the positive role of creativity in stimulating students' cognitive interests, curiosity, research activity, ability to find original solutions and forecasting.

Psychologists point out that creativity takes place not only where something completely new is created, but also where one brings one's own understanding, reproduces, changes, and builds on what has already been created. So if there is a creative process, there will be a result, and a creative person will definitely achieve it. Without human emotions, there has never been, and there cannot be, a human search for truth, and this interpretation also applies to the study of literature.

To build a full-fledged modern literature lesson means, first of all, to focus on the modern student, taking into account his or her intellectual level and spiritual needs; the student today is not the same as he or she was 2-3 decades ago. Studies conducted by psychologists and sociologists show that over the past 50 years, the main differences between people born at different times have changed dramatically.

These differences are reflected in different artistic interests, orientations, customs, lifestyles, and behaviors. The change in students' artistic interests has a significant impact on the change in the

потенціал змісту програми з української літератури у його цілеспрямованому формуванні у цей віковий період зумовили вибір методичної проблеми розвитку учнів на заняттях з літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Креативність передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки чому створюється п спективи розвитку новизни, неподібності й унікальності.

Вихідні положення проблеми формування творчої особистості сформульовано у працях таких педагогів, як В. Сухомлинський, К. Ушинський, А. Макаренко. За результатами досліджень науковців, що займалися вивченням цієї проблематики, приміром, Т. Бугайко, В. Неділько, Б. Степанишин, Є. Пасічник, М. Рибникова, О. Пометун, чимало спеціальних психологічних досліджень підтверджують позитивну роль творчості у стимулюванні пізнавальних інтесів учнів, допитливості, дослідницької активності, здатності до знаходження оригінальних рішень та прогнозування.

Психологи зазначають, що творчість має місце не лише там де створюється щось абсолютно нове, а й там, де вноситься своє розуміння, щось по своєму відтворюється, змінюється, ґрунтується вже створене. Тож якщо є креативний процес, буде результат, творча людина його обов'язково досягне. Без людських емоцій не бувало, нема і не може бути людського пошуку істини, таке трактування стосується і вивчення літератури.

Будувати повноцінний сучасний урок літератури – означає насамперед орієнтуватися на сучасного учня, враховуючи його інтелектуальний рівень, духовні потреби, учень сьогодні зовсім не той, що був 2-3 десятиліття тому. Дослідження, проведені психологами і соціологами, засвідчують, що за останніх 50 років різко змінилися основні відмінності між людьми, які народились у різний час.

Ці відмінності виражаються в різних художніх інтересах, орієнтаціях, звичаях, стилі життя, поведінці. Зміна художніх інтересів школярів, значною мірою впливає на зміну статусу літератури, як

status of literature as a school subject; now the teacher is not the only source of information, as it used to be. The rapid development of such means of communication as television, computers, the Internet, and others has given rise to a passive consumerist attitude toward art among students.

Successful fulfillment of responsible and complex tasks set in the study of literary texts is possible only when the teacher takes into account the emotional and aesthetic nature of the art of words, widely uses expressive reading, methods and techniques that promote the development of reproductive and creative imagination, emotional sphere and independent mental activity of the younger generation.

Outline of unresolved issues brought up in the article. All schoolchildren study literature using the same textbooks and programs, but each of them has a different level of knowledge of this subject, different skills, aesthetic ideas, and the degree of formation of the aesthetic ideal. What is the content of the concept of a modern literature lesson? It consists in the theoretical substantiation of the effectiveness of creative methods and changes in the general essence of Ukrainian literature as a subject in educational institutions, as well as a description of creative technologies for teaching Ukrainian literature directly in the classroom. Modern does not mean the best of all possible options. Each era has its own requirements for a literature lesson. And not only because the study of literature should always meet the requirements of the times.

Aim of the research. The level of teaching literature in an educational institution depends on many other reasons, in particular: its place in the general system of subjects; the nature of the development of methodological science, pedagogy, didactics, psychology, literary studies, etc. In order to improve a modern literature class, it is necessary to reasonably take into account the subjective and objective factors that affect the education, upbringing, and development of students; creative and imaginative ideas in the classroom should contribute to the

шкільного предмета, тепер учитель не єдине джерело інформації, як це було раніше. Бурхливий розвиток таких засобів комунікацій, як телебачення, комп'ютер, інтернет та інші, породжує у школярів пасивно-споживницьке ставлення до мистецтва.

Успішне виконання відповідальних і складних завдань, поставлених при вивченні художніх текстів, можливе лише тоді, коли викладач зважає на емоційно-естетичну природу мистецтва слова, широко використовує у своїй практиці виразне читання, методи та прийоми, що сприяють розвитку відтворюючої і творчої уяви, емоційної сфери і самостійної розумової діяльності молодого покоління.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Усі школярі вивчають літературу за одними підручниками і програмами, але в кожного з них різний рівень знань з цього предмета, різні вміння, навички, естетичні уявлення, ступінь сформованості естетичного ідеалу. Який же зміст викладається у поняття сучасний урок літератури? Полягає у теоретичному обґрунтуванні ефективності креативних (творчих) методик та змінах в загальному сутності української літератури як предмета в закладах освіти, а також описі креативних технологій навчання української літератури безпосередньо на заняттях. Сучасний не означає найкращий з усіх можливих варіантів. Кожна епоха ставить свої вимоги до уроку словесника. І не тільки тому, що вивчення літератури завжди повинне відповідати вимогам часу.

Мета статті. Рівень викладання літератури в закладі освіти залежить і від багатьох інших причин, зокрема: від її місця в загальній системі предметів; характ у розвитку методичної науки, педагогіки, дидактики, психології, літературознавства тощо; підготовки вчителя. Щоб удосконалити сучасне заняття з літератури, треба розумно враховувати суб'єктивні та об'єктивні фактори, від яких залежать навчання, виховання й розвиток учнів, креативні і творчі задуми на заняттях мають сприяти розвитку ітернсу до літертури, як виду

development of interest in literature as an art form. The problem of improving the effectiveness of the classroom requires a comprehensive, dialectical approach. This is because the lesson is a complex, holistic, dynamic system of interrelated components, among which the content, didactic and methodological structure play an important role. Each of these components has its own components, the implementation of which will increase the efficiency of the entire system. Let's identify the most important areas for improving the lesson.

Results and discussion. Creative people, or as we say, artistic people, are a rather "strange" category. They seek to understand themselves. That is why, when studying a creative person, one should first of all turn to their vision of the world, their desire to explore it. Of course, a serious role in the development of creativity belongs to the culture in which a person is brought up, as well as to fiction, which expands the creative potential of each participant in the educational process.

What should a creative teacher be like in order to educate a creative student? In our opinion, he or she: listens to everyone's opinions; takes the position of each student; seeks to understand the logic of his or her students' reasoning; helps to find a way out of a problem situation; encourages thinking; demonstrates the variability of problem solving.

Speaking of a creative teacher of literature, it should be emphasized that his or her main task is not only to tell and present material to the student, but also to organize and involve him or her in research work and in the perception of literature as art, the art of words.

A teacher of literature is "doomed" to creativity, which is conditioned by the subject of his or her activity, the specific aesthetic nature of the process of imparting literary knowledge to students, and the special role of this discipline in creating the spiritual world of young people, developing their creative abilities through the art of words. The introduction of students to fiction requires from the personality of the wordsmith non-standard artistic and pedagogical thinking, openness to dialogue

мистецтва. Проблема підвищення ефективності заняття вимагає всебічного, діалектичного підходу. Це пояснюється тим, що заняття це складна, цілісна, динамічна система взаємообумовлених компонентів, серед яких важливе місце належить змісту, дидактичній і методичній структурі. Кожен з цих компонентів має свої компоненти, реалізація яких підвищить ефективність усієї системи. Визначимо найголовніші напрями вдосконалення заняття.

Виклад основного матеріалу.

Креативні, або, як ми говоримо, творчі, люди досить "дивна" категорія. Вони прагнуть зрозуміти самі. І тому, вивчаючи людину креатину, треба перш за все звертатися до її бачення світу, до її прагнення досліджувати його. Звісно, серйозна роль у розвитку креативності належить культурі, у якій виховується особистість, а також художній літературі, що розширює творчий потенціал кожного учасника навчально-виховного процесу.

Яким же повинен бути креативний викладач, щоб виховати креативного учня? На нашу думку, він: вислуховує думки всіх бажаючих; стає на позицію кожного учня; прагне зрозуміти логіку міркувань своїх вихованців; допомагає знайти вихід із проблемної ситуації; спонукає до мислення; демонструє варіативність розв'язання проблеми.

Якщо ж говорити про креативного викладача літератури, то варто наголосити на тому, що головним його завданням є: не лише розповідь і подача матеріалу слухачу а організація і прилучення його до пошукової роботи і до сприймання літератури як мистецтва – мистецтва слова.

Викладач літератури "приречений" на творчість, яка зумовлена предметом його діяльності, специфічною естетичною природою процесу передачі слухачам літературних знань, особливою ролю цієї дисципліни у творенні духовного світу юних особистостей, розвитку їхніх креативних здібностей засобами мистецтва слова. Прилучення вихованців до художньої літератури вимагає від особистості словесника нестандартного художньо-педагогічного мислення, відкритості до діалогу в координатах

in the coordinates "writer-teacher-listener", constant creative search.

The teacher is an intermediary between the child and entire generations, and only through him or her do readers learn about reality. Moral values, knowledge, and ethical social norms are embedded in the teacher's personal traits, his or her judgment, attitude, and worldview. By introducing the reader to literary knowledge, creating a humanistic atmosphere of respect for the individual, and aiming to co-create with him or her, only a truly creative teacher is able to shape and develop the creative abilities of young people. Everyone has opportunities to show creativity (creative abilities): knowledge (the more you know, the more often you are able to generate positive and effective ideas); open-mindedness (willingness to think alternatively); emotional strength (ability to control your emotional state); independence (ability to express your own thoughts); ability to play (feeling of pleasure from new ideas, images); ability to empathize (ability to feel the emotional state of others); self-analysis (ability to understand the principles of your own creative behavior); self-learning (ability to develop and improve yourself).

Based on the above, it is possible to create a conditional model of creative qualities of a personality professionally essential for creative methodological activity of a literature teacher: motivational and creative properties: motives, interests, needs for self-realization; creative position; emotional and creative properties: empathy, richness of emotional experience; expressive and impressionistic emotionality; intellectual and creative properties and abilities: intuition, ability to transform, imagination and fantasy, forecasting; aesthetic and creative properties and abilities: desire for beauty, aesthetic empathy, sense of form and style, sense of humor; communicative and creative properties: cooperation in creative activity, ability to motivate the creativity of others, accumulate creative experience.

In the process of designing and implementing an educational and methodological system for developing students' creativity in literature classes,

"письменник-викладач-слухач", постійних творчих пошуків.

Викладач є посередником між дитиною й цілими поколіннями, і лише через нього читачі пізнають дійсність. Моральні цінності, знання, етичні суспільні норми несуть у собі особисті риси викладача його оцінки, ставлення та світогляд. Прилучаючи читача до літературних знань, створюючи гуманістичну атмосферу поваги до людини, націленість на співтворчість із нею, лише справді креативний педагог здатний формувати й розвивати креативні здібності молоді. Можливості для прояву креативності (творчих здібностей) є в усіх: знання (чим більше знати, тим частіше те, що кожен здатний генерувати позитивні та ефективні ідеї); відкритість мислення (готовність альтернативно мислити); емоційна сила (здатність керувати своїм емоційним станом); незалежність (спроможність висловлювати власні думки); здатність до гри (відчуття задоволення від нових ідей, образів); здатність до співпереживання (уміння відчувати емоційний стан інших); самоаналіз (здатність розуміти принципи власної творчої поведінки); самонавчання (здатність саморозвиватися й самовдосконалюватися).

Виходячи з зазначеного, можна створити умовну модель креативних якостей особистості, професійно сутнісних для творчої методичної діяльності викладача літератури: мотиваційно-креативні властивості: мотиви, інтереси, потреби в самореалізації; творча позиція; емоційно-креативні властивості: емпатія, багатство емоційного досвіду; експресивна та імпресивна емоційність; інтелектуально-креативні властивості й здібності: інтуїція, здатність до перетворень, уява й фантазія, прогнозування; естетично-креативні властивості й здібності: прагнення до краси, естетична емпатія, почуття форми й стилю, почуття гумору; комунікативно-креативні властивості: співробітництво у творчій діяльності, здатність мотивувати творчість інших, акумулювати творчий досвід.

У процесі проектування й упровадження навчально-методичної

each teacher should strive for actual creativity (independently acquired in the process of methodological activity) by organizing training with due regard for the expansion of the creative potential of the youth's personality. Creativity is a prerequisite for personal self-realization.

The basis of creativity is psychophysiological dispositions, the development of which is ensured by numerous factors: personal (internal) – psychological, physiological and other characteristics of the subject; social (external) – their effect is determined by external circumstances and does not depend on the subject of activity.

Among the social factors that influence the development of the creative personality of young people, it is worth highlighting those that are directly in the field of view of the teacher of literature:

- macro-social (society and its influence on the formation and development of personality; a person and the cultural heritage of the nation);

- mesosocial (formation of a young person's national mentality; initiation to the cultural traditions of the nation and all mankind);

- microsocial (family upbringing of a child; the role of the educational system in the formation of a student's personality, etc.).

For many years, educational technologies have been trying to incorporate into the structure of the educational process conditions that promote the development of creative abilities of the individual. At the same time, scientists' efforts are directed both towards universalization of techniques and methods and towards individualization of the learning process. There is an opinion that all programs aimed at developing creative abilities can be divided into three categories [8: 31]: educational programs (with acceleration or change of the content of training); developmental programs (development of creative abilities); educational.

Since the first option is focused on the acquisition of knowledge and is appropriate for teaching gifted children, we paid attention to the main types of

системи розвитку креативності слухачі на заняттях з літератури кожен викладач повинен прагнути до актуальної креативності (самостійно набутої в процесі методичної діяльності), шляхом організації навчання з урахуванням розширення креативних потенційних можливостей особистості молоді. Креативність є необхідною умовою самореалізації особистості.

Основу креативності становлять психофізіологічні задатки, розвиток яких забезпечується численними факторами: особистісними (внутрішніми) – психологічними, фізіологічними та іншими особливостями суб'єкта; соціальними (зовнішніми) – їхня дія визначається зовнішніми обставинами й не залежить від суб'єкта діяльності.

Серед соціальних чинників, які впливають на розвиток креативної особистості молоді, варто виділити ті, що безпосередньо знаходяться в полі зору саме викладача літератури:

- макросоціальні (суспільство і його вплив на формування й розвиток особистості; людина й культурні надбання народу);

- мезасоціальні (формування в юності особистості національного менталітету; прилучення до культурних традицій народу та всього людства);

- мікросоціальні (родинне виховання дитини; роль складу освіти у становленні особистості слухача тощо).

Протягом багатьох років освітні технології намагаються закласти в структуру навчально-виховного процесу умови, які сприяють розвитку творчих здібностей особистості. При цьому намагання вчених спрямовані як у напрямку універсалізації прийомів та методів, так і в напрямку індивідуалізації процесу навчання. Існує думка всі програми, спрямовані на розвиток творчих здібностей, можна розділити на три категорії [8: 31]: освітні програми (з прискоренням або зміною змісту навчання); розвиваючі програми (розвиток творчих здібностей); освітньо-розвиваючі програми.

Оскільки перший варіант орієнтований на засвоєння знань та доцільний у навчанні обдарованих дітей ми звернули

developmental programs. The first type includes all programs aimed at developing higher mental processes. The category of educational and developmental programs includes those that set the tasks of acquiring knowledge and developing a creative personality as equal, in practice this is done through the introduction of various teaching methods that ensure the development of creative thinking and the emotional and personal sphere of the child in the process of learning the educational material. In our opinion, the most productive are programs based on the theory of developmental learning [2: 30; 3: 21; 4].

The main task of developmental learning is the formation of active, independent, creative thinking. In order to develop creative thinking in the classroom, students need to create a problem situation that will require them to perform search and research activities. Creative thinking is the main component in building research understanding when a student discovers, finds a way to the answer, to the solution of the problem, that was unknown to him or her before [4: 32; 8: 167; 9; 11: 19].

If the teacher poses the problem and solves it himself, at best, the students will show comparative understanding; if the teacher traces the interconnections of problem-based learning and passes them on, they will understand partially investigative perception. If students are aware of the problem themselves, and the teacher only organizes and controls their activities, they master the research level of understanding of the problem.

Developmental learning is the orientation of teaching principles, methods and techniques to achieve the greatest efficiency in the development of students' cognitive abilities. In the process of analyzing the system of methodological techniques and tasks for developing students' creative thinking in literature classes, we relied on the works of the founders of developmental learning – Z. Shevchenko, A. Lisovsky, S. Pulter, N. Voloshyn, etc.

The methodology of developmental teaching involves intensive mental work of students through the organization of

увагу на основні види розвиваючих програм. До першого виду науковці відносять всі програми, які спрямовані на розвиток вищих розумових процесів. До категорії освітньо-розвиваючих програм відносять такі, які ставлять задачі засвоєння знань і розвитку творчої особистості як рівноправні, на практиці це здійснюється за рахунок упровадження різних методик навчання, що забезпечують розвиток творчого мислення та емоційно-особистісної сфери дитини в процесі засвоєння навчального матеріалу. Найбільш продуктивною є, на нашу думку, програми, створювані на основі теорії розвиваючого навчання [2: 30; 3: 21; 4].

Основним завданням розвиваючого навчання є саме формування активного, самостійного, творчого мислення. Для розвитку творчого мислення на заняттях слухачу необхідно створювати проблемну ситуацію, яка потребуватиме від нього пошуково-дослідницьких дій. Творче мислення – основний компонент в побудові дослідницького розуміння коли слухач сам відкриває, сам знаходить невідомий йому до цього шлях до відповіді, до розв'язання проблеми [4: 32; 8: 167; 9; 11: 19].

Якщо викладач сам ставить проблему, сам її розв'язує, у кращому випадку слухачі виявлять співставлення розуміння, якщо ж простежується взв'язок проблемного навчання він передає їм, вони розуміють частково-дослідницьке сприймання. Якщо слухачі самі усвідомлюють проблему, а вкладач лише організує та контролює їх діяльність, вони оволодівають дослідницьким рівнем розуміння проблеми.

Розвиваюче навчання – це спрямованість принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей школярів. У процесі аналізу системи методичних прийомів та завдань по розвитку творчого мислення слухачів на заняттях літератури ми спиралася на роботи фундаторів розвиваючого навчання – З. Шевченко, А. Лісовського, С. Пультера, Н. Волошина та ін.

Методика розвиваючого навчання передбачає інтенсивну розумову роботу

problem-based learning, which most fully meets the tasks of developing creative thinking of young people. We have set the task of in-depth study and generalization of the leading psychological and pedagogical provisions on the organization of problem-based learning in literature classes. The essence, conditions of implementation, features of the organization of problem-based learning are defined in the works of O. Isayev, Z. Shevchenko, L. Miroshnychenko. Problem-based learning as the process of organizing by the teacher of students' independent search activity, during which they develop general abilities, research activity and creative skills. In this case, the learning process is analogous to scientific research and is reflected in the concepts: problem, problem situation, hypothesis, means of solution, experiment, search results [4: 5; 8: 234; 13].

Effective methodological tasks and techniques that can be used in literature classes are presented in various trainings for the development of creative thinking [2; 3: 21; 8: 125]. It should be emphasized that in order to develop adolescents' creative thinking in literature classes, it is effective to use such tasks as "Making associative chains", "Situational connections", "Search for intermediate events", "Language creativity", "What would happen if... ", "Search for causes by two effects", "Texts with subtext", etc. The program material of the literature course and the age characteristics of students also require the use of more complex methods of developing creative thinking, such as a systematic approach, dialectical approach, brainstorming, cultural analysis, and fantasy techniques. A systematic approach to the development of creative thinking requires the use of different types, forms, methodological techniques, learning objectives and goals.

In the process of working on the problem, I sought to supplement the methods and techniques known in the psychology of creativity developed by V. Moliako and Y. Trofimov by filling them with other content and adding my own techniques. The researchers propose techniques that can be used in literature

млаучачів шляхом організації проблемного навчання, яке найповніше відповідає завданням розвитку творчого мислення молоді. Нами було поставлено завдання поглибленого вивчення та узагальнення провідних психолого-педагогічних положень щодо організації проблемного навчання на заняттях з літератури. Сутність, умови впровадження, особливості організації проблемного навчання визначено в роботах О. Ісаєва, З. Шевченко, Л. Мірошніченко. Проблемне навчання як процес організації викладачем самостійної пошукової діяльності слухачів, під час якої вони розвивають загальні здібності, дослідницьку активність і творчі уміння. При цьому процес навчання уподібнюється науковому пошуку і відображається в поняттях: проблема, проблемна ситуація, гіпотеза, засоби вирішення, експеримент, результати пошуку [4: 5; 8: 234; 13].

Ефективні методичні завдання та прийоми, які можуть бути використані на заняттях літератури, представлено в різноманітних тренінгах розвитку творчого мислення [2; 3: 21; 8: 125]. Слід підкреслити, що для розвитку креативного мислення підлітків на заняттях літератури ефективно використовувати такі завдання як "Складання асоціативних ланцюжків", "Ситуативні зв'язки", "Пошук проміжних подій", "Мовна творчість", "Що б було, якби...", "Пошук причин за двома наслідками", "Тексти з підтекстом" тощо. Програмний матеріал курсу літератури та вікові особливості учнів потребують, крім цього, використання більш складних прийомів розвитку творчого мислення, зокрема, таких, як системний підхід, діалектичний підхід, мозкова атака, культорологічний аналіз, прийоми фантазування. Системний підхід до розвитку творчого мислення вимагає використання різних типів, форм, методичних прийомів та навчальних завдань і цілей.

У процесі роботи над проблемою, я прагнула поповнити відомі в психології творчості методи та прийоми, розроблені В. Моляко, Ю. Трофімовим наповнивши їх іншим змістом та доповнивши власними прийомами. Дослідники пропонують

classes, In the works of scientists there is a method of semantic, transformative figurative, systemic vision, a method of mental analysis, synthesis, abstraction and transformation; or a method of time constraints, sudden prohibitions, quick sketching, a method of new options, information insufficiency, information overload, a method of absurdity and situational dramatization [14: 19; 15; 16: 123]. All the techniques proposed by scientists are aimed at developing creative thinking, mastering creative operations: change, transformation, addition, combination.

Thus, the development of a creative personality is a profound process of internal quantitative and qualitative changes in its psychological, intellectual and spiritual forces, which occurs on the basis of creative self-realization. The learning process is carried out through the use of methods.

The development of creative thinking is impossible without the use of the research method [2; 4-6; 8]. The most important factor that determines the nature of the research method is the dominance of independence, creative work of students in the process of analyzing and studying literary texts. The research method is implemented through the following techniques: setting a problem for the entire class; the teacher's proposal regarding the conduct of a seminar class, in connection with which students choose topics for reports, co-reports, or prepare speeches as opponents; The teacher offers students a work for independent analysis that has not been studied according to the program, or a work that they choose on their own, or they are offered creative tasks on aesthetic, literary, cultural or moral problems.

The achievement of the last goal should be facilitated by the types of listener activity that are provided for within the framework of the research method. In particular, these are: independent analysis of a part or episode of a work that is being studied; analysis of an entire work that is not being studied according to the program; comparison of two or several works in the thematic, problematic, ideological, theoretical-literary, historical-

прийоми, які можна використовувати на заняттях з літератури, У працях науковців зустрічається прийом смислового, перетворюючого образного, системного бачення, прийом мислительного аналізу, синтезу, абстрагування та перетворення; або метод часових обмежень, раптових заборон, швидкого ескізування, метод нових варіантів, інформаційної недостатності, інформаційної перенасиченості, метод абсурду та ситуаційної драматизації [14: 19; 15; 16: 123]. Всі запропоновані науковцями прийоми спрямовані на розвиток творчого мислення, оволодіння творчими операціями: змінення, перетворення, доповнення, комбінування.

Таким чином, розвиток креативної особистості – це глибинний процес внутрішніх кількісних і якісних змін її психологічних, інтелектуальних і духовних сил, що відбувається на основі творчої самореалізації. Процес навчання здійснюється за допомогою застосування методів.

Розвиток творчого мислення неможливий поза використанням дослідницького методу [2; 4-6; 8]. Найголовнішим чинником, який визначає характ дослідницького методу є домінація самостійності, творчої роботи учнів в процесі аналізу та студіювання художніх текстів. Дослідницький метод реалізується через наступні прийоми: постановка проблеми для усього класу; ерпропозиція учителя щодо проведення семінарського заняття, у зв'язку з чим учні обирають теми доповідей, співдоповідей або готують виступи у якості опонентів; ер учитель пропонує учням для самостійного аналізу твір, який не вивчався за програмою, або твір, який вони з цією метою вибирають самостійно, або їм пропонуються творчі завдання з естетичних, літературознавчих, культурологічних чи моральних проблем.

Досягненню останньої мети повинні сприяти види діяльності слухача, які передбачаються рамками дослідницького методу. Зокрема, це: самостійний аналіз частини або епізоду твору, який вивчається, аналіз цілого твору, який не вивчається за програмою; зіставлення двох або кількох творів у тематичному,

literary, artistic-culturological plans; comparison and analysis of two or several points of view on a work, the image of a hero, etc.: comparison of a literary work with its film adaptation; independent assessment of a performance, different actors' interpretations of the hero of the drama.

The research method of studying Ukrainian literature is a way of organizing the search activity of students, aimed at the independent implementation of the process of cognition. Although in the conditions of school education it is fundamentally impossible to predict all the most diverse life situations that one will have to encounter after graduating from an educational institution, in the process of getting acquainted with the best examples of world culture, readers not only acquire knowledge, but also master such general methods of thinking and intellectual skills that give them the opportunity to independently and creatively solve cognitive problems.

The following didactic principles are laid down on the basis of the developed methodological framework for the development of students' creative thinking in Ukrainian literature lessons: the need to take into account the individual typological characteristics and subjective experience of each student; reliance on the conscious activity of students in mastering creative thinking skills, a differentiated approach to the choice of forms of their creative thinking and speech activity: scientificity and accessibility of interpretation of the results and facts of creative thinking; adequacy of reinforcement of creative models of behavior in lessons; positive emotional background of stimulating influences.

The condition for the effective development of creative thinking of students in literature classes was considered to be an increase in the motivational activity of subjects of educational activities. For this purpose, an additional task was set: to apply in the teaching process various effective methods and techniques that will contribute to increasing self-confidence, creating an emotional atmosphere in the learning

проблемному, ідейному, теоретико-літературному, історико-літературному, мистецько-культурологічному планах; зіставлення та аналіз двох або декількох точок зору на твір, образ героя тощо: зіставлення літературного твору з його екранізацією; самостійна оцінка спектаклю, різних акторських інтерпретацій героя драми.

Дослідницький метод вивчення української літератури є способом організації пошукової діяльності учнів, спрямованої на самостійне здійснення процесу пізнання. Хоча в умовах шкільного навчання принципово неможливо передбачити усі найрізноманітніші життєві ситуації, з якими доведеться зустрічатися після закінчення закладу освіти, але у процесі знайомства з кращими зразками світової культури читач не тільки засвоюють знання, а й оволодівають такими загальними прийомами мислення та інтелектуальними вміннями, які дають їм можливість самостійно і творчо розв'язувати пізнавальні та життєві проблеми.

В основу розробленого методичного забезпечення розвитку творчого мислення учнів на уроках української літератури покладено наступні дидактичні принципи: необхідність врахування індивідуально-типологічних особливостей та суб'єктивного досвіду кожного учня; опора на свідому активність учнів при засвоєнні навичок креативного мислення, диференційований підхід до вибору форм їх творчої мисленнєвої та мовленнєвої активності: науковість і доступність тлумачення результатів та фактів творчого мислення; адекватність підкріплення креативних моделей поведінки на уроках; позитивний емоційний фон стимулюючих впливів.

Умовою ефективного розвитку творчого мислення учнів на заняттях літератури ми вважали підвищення мотиваційної активності суб'єктів навчальної діяльності. Для цього було поставлено додаткову задачу: застосовувати в процесі викладання різноманітні ефективні методи і прийоми, які сприятимуть підвищенню впевненості у собі, створенню емоційної атмосфери

process, which will cause a variety of feelings, experiences, surprise, creative inspiration, etc.

Methodical support for the formation of creative thinking and creativity as a personal characteristic consisted of two content blocks. The first block was represented by a modified system of stimulating exercises developed by N. Tokareva [11]. This system of exercises is aimed at building the semantic structure of speech utterances. The advantage of this approach is that the exercise can be considered as a method of learning, therefore the classification of exercises can be consistent with the classification of teaching methods. In literature classes, the following types of tasks were used: structural exercises (imitative, substitution, constructive (for example, constructing elements of statements according to a given topic or situation), selection of epigraphs, quotations, etc.); transformational exercises (for example, a new interpretation of facts, events in a literary text, identification with a character in a work, etc.); programmed exercises (editing and editing text material, creating a text according to a scheme, creating a certain image, etc.); communicative exercises (exercises aimed at forming skills and abilities to consistently express thoughts, finding the necessary speech means for expressing a unit in new situations).

Literature classes should evoke a collective artistic experience and exchange of aesthetic emotions, prepare for a dialogue with writers, in these classes the students are brought into contact with past eras and the modern world, this is a class in the search for truth, humanism, a kind of rehearsal of adult life. Creative teaching methods make it possible to create an atmosphere of creativity and originality in the class. This is one of the ways to make the reader relaxed, activate their self-confidence, set them up for success, and develop creative abilities. Influencing the reader's sphere, I stimulate the desire to empathize with the hero, to get to know the work more deeply, and at the same time I introduce the student to a little-known

процесу пізнання, що викликає різноманітність почуттів, переживань, здивування, творче натхнення тощо.

Методичне забезпечення формування творчого мислення та креативності як особистісної характеристики складалося з двох змістових блоків. Перший блок був представлений модифікованою системою стимулюючих вправ, розроблених Н. Токаревою [11]. Ця система вправ спрямована на побудову смислової структури мовленнєвого висловлювання. Перевагою даного підходу є те, що вправа може розглядатися як метод навчання, тому і класифікація вправ може узгоджуватись із класифікацією методів навчання. На заняттях з літератури використовували такі типи завдань як: структурні вправи (імітативні, підстановочні, конструктивні (наприклад, конструювання елементів висловлювання згідно із заданою темою або ситуацією), добір епіграфів, цитат тощо); трансформаційні (наприклад, нове тлумачення фактів, подій у художньому тексті, ідентифікація себе з персонажем твору тощо); програмовані вправи (редагування і текстового матеріалу, створення тексту за схемою, створення певного образу тощо); комунікативні вправи (вправи, спрямовані на формування умінь і навичок послідовно викладати думки, знаходити потрібні мовленнєві засоби для вираження одиниці у новій ситуації).

Заняття літератури повинні викликати колективне художнє переживання й обмін естетичними емоціями, готувати до діалогу з письменниками, на цих заняттях встановлюється контакт слухачі з минулими епохами та сучасним світом, це заняття пошуку істини, гуманізму, своєрідна репетиція дорослого життя. Креативні методи навчання дають змогу створити на занятті атмосферу творчості, неординарності. Це один із способів зробити читача розкутим, активувати її впевненість у своїй силі, налаштувати на успіх, розвивати творчі здібності. Впливаючи на сферу читача, стимулюю бажання співпереживати з героєм, глибше пізнати твір, разом з цим вводжу слухача у малознане наукове поле, де потрібен пошук, дослідження.

scientific field where search and research are needed.

All these forms of work emphasize the individual peculiarities of perception – apperception. The inclusion of personal sensory and figurative representations and associations introduces intuitive content into conceptual and intellectual learning. When perceiving literary works, readers' sensory representations arise, which are embedded by the author in artistic images. Scientists are still debating the visual objectivity of artistic images, arguing that the writer's skill does not depend on the accuracy of descriptions, but on the author's ability to only outline an image or hint at certain details or qualities so that the reader can fill in the gaps consciously created to his own taste. A series of sensory images that arise in the process of reading is caused by associations by contiguity, analogy, or cause-and-effect relationships in the reader's perceptual experience. The following algorithm allows us to trace the formation and development of associative ideas of the reader in the process of perceiving artistic images of a work and to determine the level of the reader's sensory-emotional reaction to the entire literary work.

Conclusions and research perspectives. In revealing the problem of students' creative abilities in the modern methodology of studying literature lies the improvement and development of methodological science, pedagogy, psychology, and literary studies. The creation of new methods of teaching literature, which consider the problems of reader development, contributes to raising the theoretical and methodological level of studying literature, improving its content and structural organization.

Much depends on the teacher's work in the lesson, to cultivate a stable interest in literature in readers, to constantly arouse a positive, emotional attitude to learning, to stimulate the intellectual and aesthetic needs of the reader – the main duty of the teacher. The level of interest and creativity of the lesson depends on the use of methods and techniques, their choice is determined by the content of the lesson, the nature and specificity of the material,

Усі ці форми роботи акцентують увагу на індивідуальних особливостях сприйняття – апперцепції. Включення особистісних чуттєвих образних уявлень і асоціацій вносить в понятійно-інтелектуальне навчання інтуїтивний зміст.

При сприйнятті літературних творів виникають читацькі чуттєві уявлення, які закладені автором у художні образи. Вчені досі дискутують з приводу зорової предметності художніх образів, доводячи, що майстерність письменника залежить не від докладності описів, а від вміння автора лише окреслити образ чи натякнути на певні деталі чи якості, щоб читач дописав свідомо створені лакуни на власний смак. Низка чуттєвих образів, яка виникає в процесі читання, обумовлена асоціаціями за суміжністю, аналогією чи причинно-наслідковими зв'язками перцептивного досвіду читача. Наступний алгоритм дозволяє простежити формування та розвиток асоціативних уявлень читача в процесі сприйняття художніх образів твору та визначити рівень читацької чуттєво-емоційної реакції на весь літературний твір.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. У розкритті проблеми творчих здібностей слухачів в сучасній методиці вивчення літератури лежить удосконалення та розвиток методичної науки, педагогіки, психології, літературознавства. Створення нових методик викладання літератури, у яких розглядаються проблеми розвитку читача сприяє підвищенню теоретичного і методичного рівня заняття літератури, вдосконаленню його змісту та структурної організації.

Чимало залежить від роботи викладача на занятті, виховувати у читачів стійкий інтерес до літератури, постійно збуджувати позитивне, емоційне ставлення до навчання, стимулювати інтелектуальні та естетичні потреби читача – головний обов'язок викладача. Рівень зацікавленості і творчості заняття залежить від використання методів і прийомів, їх вибір зумовлюється змістом заняття, характером і специфікою матеріалу, можливостями і рівнем інтелектуального розвитку слухача.

the capabilities and level of intellectual development of the student.

Creative learning is a process of constant cooperation between a teacher and a student. The educational process is organized as a live contact of partners who are interested in each other and in the work they are doing together. Creative learning has a characteristic feature: the educational process merges with life, with the solution of real creative tasks. Creative – (from English) creative. Therefore, sometimes creativity is identified with creativity. Creative learning methods are not only the use of the most modern technologies in an educational institution or constant catching up with the latest trends in education, they are methods of teaching and learning. They all involve the use of new learning strategies that focus more on the reader, they encourage active participation and communication with their peers and the teacher during the lesson, the reader will have to work more, but in a way that better meets their needs and helps them develop faster.

A creative, active personality is formed mainly by the conditions of upbringing, the influence of the social environment and the system of education and training. If creative activity is manifested even in the absence or insufficiency of external conditions, then such creative activity is called creative. Creative learning technologies are assisted by teaching methods focused on the creation of students' own educational products. Cognition is possible, but it occurs precisely during and at the expense of the student's creative activity. The main result is the receipt of a new product.

Teaching methods are the cooperation of the teacher and the student, a way of working together, through which students acquire certain knowledge, skills and abilities. The question of the method of teaching literature is one of the central ones, both in the scientific and practical plan, and in the practical work of a teacher of literature. In methodological work, it is important to depart from the template, support the teacher's initiative, and create conditions for a relaxed exchange of ideas, experience, and opinions.

Креативне навчання – це процес постійної співпраці викладача та слухача. Навчальний процес організовується як живий контакт партнерів, зацікавлених один у одному та в справі, якою вони займаються разом. Креативне навчання має характерну рису: навчальний процес зливається з життям, із рішенням реальних творчих задач. Creative – (з англійської) творчій. Тому іноді ототожнюють творчість із креативністю. Креативні методи навчання – це не лише використання найсучасніших технологій у закладі освіти чи постійне наздоганяння останніх трендів освіти, це методи викладання й навчання. Усі вони стосуються використання нових стратегій навчання, які більше зосереджуються на читачеві, вони заохочують активно приєднуватися та спілкуватися зі своїми однолітками та викладачем під час заняття, читачеві доведеться більше працювати, але так, щоб краще відповідати їхнім потребам і допомагати їм швидше розвиватися.

Творча, активна особистість формується переважно умовами виховання, впливом соціального середовища і системи освіти і навчання. Якщо ж творча активність виявляється і за відсутності чи недостатності зовнішніх умов, то таку творчу активність називають креативною. На допомогу креативним технологіям навчання приходять методи навчання, орієнтовані на створення учнями власних освітніх продуктів. Пізнання при цьому можливе, але воно відбувається саме під час та за рахунок творчої діяльності учня. Головним результатом є отримання нового продукту.

Методи навчання – це співпраця викладача і слухача, спосіб спільної роботи, за допомогою якої учні набувають певних знань, умінь і навичок. Питання методу викладання літератури – одне з центральних, як в науково-практичному плані, так і в практичній роботі вчителя-словесника. У методичній роботі важливим є відхід від шаблону, підтримка ініціативи педагога, створення умов для невимушеного обміну ідеями, досвідом, думками.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gerbner, G. (1995). Educators Activists Organize to Promote Media Literacy in U.S. *The New Citizen*, vol. 2. № 2 [in English].
2. Havryliuk, M. (2014). Rozvyvaty tvorchu samostiinist i piznavalnyi interes uchniv zasobamy interaktyvnoho navchannia [Develop creative independence and cognitive interest of students through interactive learning]. *Ukrainska literatura v serednikh navchalnykh zakladakh Ukrainy – Ukrainian literature in secondary educational institutions of Ukraine*, № 7, 30-36 [in Ukrainian].
3. Horalskyi, A. (2018). *Pravyla treninhu tvorchosti [Rules for creative training]*. Lviv: VNTL, 136 [in Ukrainian].
4. Isaieva, O.O. (2000). *Orhanizatsiia ta rozvytok chytatskoi diialnosti shkoliariv u protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury [Organization and development of reading activity of schoolchildren in the process of studying foreign literature]*. Kyiv: Lenvit, 184 [in Ukrainian].
5. Korsakova, O.K. (2015). Formuvannia uchniv dosvidu tvorchoi diialnosti [Formation of students' experience of creative activity]. *Shliakh osvity – The Path of Education*, № 2, 35-39 [in Ukrainian].
6. Kulchytska, O.I. (2016). Tvorchy zdbnosti osoblyvosti proiavu [Creative abilities, features of manifestation]. *Obdarovana dytyna – Gifted child*, № 1, 10-15 [in Ukrainian].
7. Kushytska, H. (2015). Rol problemno – poshukovoho metodu v orhanizatsii doslidnytskoi diialnosti uchniv [The role of the problem-search method in organizing students' research activities]. *Vsesvitnia literatura v serednikh navchalnykh zakladakh Ukrainy – World literature in secondary educational institutions of Ukraine*, № 9, 32-35 [in Ukrainian].
8. Miroshnychenko, L.F. (2007). *Metodyka vykladannia svitovoi literatury v serednikh navchalnykh zakladakh [Methodology of teaching world literature in secondary educational institutions]: pidruchnyk dlia studentiv-filolohiv*. Kyiv: Higher school, 415 [in Ukrainian].
9. Pasichnyk, Ye.A. (2000). *Metodyka vykladannia ukrainskoi literatury v serednikh navchalnykh zakladakh [Methodology of teaching Ukrainian literature in secondary educational institutions]: navch. posibnyk dlia studentiv vyshchychkh navch. zakladiv osvity*. Kyiv: Lenvit, 384 [in Ukrainian].
10. Ostapchuk, V., & Krivtsova, T. (2018). Urok – doslidzhennia yak perspektyva tvorchoho rozvytku uchniv [Lesson-research as a perspective of creative development of students]. *Vsesvitnia literatura ta kultura v navchalnykh zakladakh Ukrainy – World literature and culture in the educational system of Ukraine*, № 9, 5-10 [in Ukrainian].
11. *Psykhologichni osnovy rozvytku kreatyvnosti osobystosti v umovakh epedahohichnoi innovatyky [Psychological foundations of the development of individual creativity in the context of pedagogical innovation]: [metodychnyi posibnyk] / S.F. Ustimenko, N.M. Tokareva & others. (2017). Kryvyi Rih: Publishing House, 268 [in Ukrainian].*
12. *Suchasnyi urok (ukrainska mova ta literatura) [Modern lesson (Ukrainian language and literature)]: navch.-metod. posibnyk dlia studentiv filolohichnykh fakultetiv / (uk.: V.F. Doroz, & T.E. Larina). (2005). Berdyansk, 84 [in Ukrainian].*
13. *Problemnist na urokakh literatury. Metody navchannia [Problems in literature lessons. Teaching methods]*. Retrieved from: www.tspu.edu.ua/...lit/lec.htm [in Ukrainian].
14. *Funktsionuvannia tvorchoho myslennia v informatsiino-virtualnomu prostori subiekta [Functioning of creative thinking in the informational and virtual space of the subject]: monohrafiia / V.O. Moliako, Yu.A. Hulko, N.A. Vahanova [ta in.]; za red. V.O. Moliako. (2021). Kyiv-Lviv: Vydavets Viktoriia Kundelska, 194 [in Ukrainian].*
15. Moliako, V.O. *Psykhologhiia tvorchosti – nova paradyhma doslidzhennia konstruktyvnoi diialnosti liudyny [Psychology of creativity – a new paradigm of researching human constructive activity]*. Retrieved from: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/6/visnuk_18.pdf [in Ukrainian].
16. *Psykhologhiia [Psychology]: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / Yu.L. Trofimov, V.V. Rybalka, P.A. Honcharuk, T.S. Kyrylenko, T.S. Kudrina, P.S. Perepelytsia, M.I. Aleksieieva, & O.V. Rudomino-Dusiatska. (2001). 3-ye vyd., ster. Kyiv: Lybid, 558 [in Ukrainian].*

Received: January 31, 2025
Accepted: February 14, 2025